

Problemy i poglądy

DOI: 10.26354/bb.1.3.96.2024

Przemysław Przybył*
ORCID: 0009-0004-2447-0557
przemyslaw.przybyl@outlook.com

Amerykański system sankcyjny – ryzyka regulacyjne dla polskiego sektora bankowego

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania było zweryfikowanie tezy, że polskie banki powinny brać pod uwagę ryzyko regulacyjne związane z prawem ekstraterytorialnym USA w obszarze sankcji i stosować odpowiednie środki mitygujące to ryzyko, niezależnie od ewentualnych kontrowersji prawnych w tym obszarze. W pracy wykorzystano kombinację kilku metod badawczych: analizę dogmatyczno-prawną, analizę systemową, metodę opisową i analizę przypadku. Tezę potwierdzono wykazując, że za nieprzestrzeganie prawa USA banki z UE mogą zostać ukarane karami w wysokości sięgającej nawet 9 miliardów USD lub zostać odcięte od systemu *dollar clearing*. Odcięcie od tego systemu prowadzi do utraty płynności i upadłości banku w związku dominującą rolą USD w obrocie międzynarodowym. Naruszenie systemu sankcyjnego USA rodzi także ryzyka o charakterze reputacyjnym. W celu mitygacji ryzyk należy wprowadzić odpowiednie rozwiązania w obszarze zgodności i w razie potrzeby współpracować z organami administracji USA. Jako że zgodność z regulacjami USA może być równoznaczna z naruszeniem prawa UE, wszelkie działania mające na celu mitygację ryzyka powinny być poprzedzone staranną analizą stanu prawnego i faktycznego.

Słowa kluczowe: USA, sankcje, kary, banki, clearing

Kody JEL: F51, G21, G28, G32, K23, K42

---

* Przemysław Przybył – absolwent Executive MBA w Instytucie Nauk Ekonomicznych PAN oraz prawa na Uniwersytecie Wrocławskim.

US Sanctions regime – regulatory risks for Polish banks

Abstract

The objective of this paper was to verify the thesis that Polish banks should consider the regulatory risk associated with the extraterritorial U.S. sanctions regime and implement appropriate mitigating measures, regardless of any legal dispute in this domain. The study employed a combination of several research methods, including doctrinal legal analysis, systems analysis, descriptive method and case study analysis. The thesis was confirmed by demonstrating that non-compliance with U.S. law could result in EU banks being fined up to 9 billion USD and being cut off from the dollar clearing system. Disconnection from this system leads to a loss of liquidity and bankruptcy, given the dominant role of the USD in international trade. Violations of the U.S. sanctions regime also pose reputational risks. To mitigate these risks, appropriate compliance measures should be introduced, including cooperation with U.S. authorities. At the same time, it should be noted that compliance with U.S. regulations may be tantamount to violating EU law. Therefore, any actions aimed at mitigating risk should be preceded by a diligent analysis of the legal and factual circumstances.

Keywords: USA, sanctions, penalties, banks, clearing

JEL Codes: F51, G21, G28, G32, K23, K42

Wstęp

Przepis art. 87 ust. 1 Konstytucji RP wymienia następujące źródła prawa powszechnie obowiązującego na terenie RP: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. *Prima facie* na liście tej nie ma ustaw stanowionych przez państwa trzecie. Tymczasem normy stanowione przez państwa trzecie, zwłaszcza zaś regulacje ekstraterytorialne stanowione przez USA w obszarze prawa sankcyjnego, w pewnych przypadkach powodują powstanie ryzyka dla podmiotów podlegających polskiej jurysdykcji. W doktrynie prawa toczy się co prawda spór co do legalności kar nakładanych na podstawie przepisów ekstraterytorialnych. Optując za legalnością takich rozwiązań można wskazać na fakt ratyfikacji przez Polskę Karty NZ wraz ze Statutem MTS, powołując się przy tym na prawo każdego państwa do ochrony swoich interesów, w szczególności zaś na gruncie szeroko omawianej w literaturze „doktryny skutku”. Można jednak uzasadniać także nielegalność takich przepisów. Szczególnie interesujące w tym obszarze jest zachowanie UE, która z jednej strony nakłada kary na przedsiębiorstwa działające poza terenem UE, jeśli skutek ich działań wystąpił na terenie UE w kwestii uzgodnionych praktyk między przedsiębiorstwami mającymi siedzibę w państwach trzecich wpływających na ceny sprzedaży dla nabywców mających siedzibę we Wspólnocie (Orzeczenie ETS z 31.03.1993 *Ahlström Osakeyhtiö i in. v. Komisji*), a z drugiej strony przyjmuje akty prawne mające na celu neutralizację skutków ustaw stanowionych przez USA nakładających sankcje na przedsiębiorstwa z państw trzecich, w tym z Europy, handlujące z Kubą, Iranem i Libią (Czapliński, Wyrozumska 2014, s. 294). Zagadnienie legalności ekstraterytorialnych ustaw stanowionych przez USA w obszarze prawa

sankcyjnego jest zatem zjawiskiem niezwykle złożonym, podejmowanie zaś trafnych decyzji w tym zakresie wymaga zrozumienia istoty amerykańskiego systemu sankcyjnego oraz związanych z nim ryzyk.

Celem niniejszej pracy jest zweryfikowanie tezy, że polskie banki powinny brać pod uwagę ryzyko regulacyjne związane z amerykańskim ustawodawstwem ekstraterytorialnym w obszarze sankcji oraz stosować odpowiednie środki mitygujące niezależnie od sporu prawnego w tym obszarze. Ocena zasadności tego stanowiska jawi się konieczną ze względu na doniosłość potencjalnych konsekwencji dla polskiej gospodarki mogących wyniknąć z ukarania dowolnego z polskich banków systemowych przez amerykańskie organy sankcyjne.

W artykule wykorzystano kombinację kilku metod badawczych, w celu możliwie wyczerpującej weryfikacji postawionej wyżej tezy. Zastosowane metody obejmują:

- 1) Analizę dogmatyczno-prawną – dokonano analizy aktów prawa krajowego, europejskiego, amerykańskiego oraz międzynarodowego w celu opisanego złożoności sporów prawnych dotyczących legalności sankcji ekstraterytorialnych i związanego z tym ryzyka;
- 2) Analizę systemową – celem wykazania dominującej roli USD w obrocie międzynarodowym oraz ustalenia konsekwencji wykluczenia banku z amerykańskiego systemu clearingowego;
- 3) Metodę opisową – w celu przybliżenia zasad funkcjonowania amerykańskiego systemu sankcyjnego;
- 4) Analizę przypadku (*case study*) – tekst zawiera szczegółowe omówienie sprawy BNP Paribas, ilustrującej konsekwencje łamania amerykańskich sankcji w celu identyfikacji ryzyka związanego z funkcjonowaniem amerykańskiego systemu sankcyjnego oraz aprobowanych przez amerykańskiego regulatora sposobów jego mitygacji.

1. Rola USD w obrocie międzynarodowym

W celu poznania doniosłości wymogu zgodności zachowań europejskich instytucji finansowych z amerykańskim ustawodawstwem w obszarze sankcji należy zrozumieć rolę USD w systemie obrotu międzynarodowego. Dane Banku Rozrachunków Międzynarodowych – *Bank for International Settlements* (BIS) za IV kwartał 2022 r. wskazują dominującą rolę USD na globalnym rynku walutowym. W 2022 r. średni dzienny obrót z USD po jednej stronie transakcji wyniósł 6,6 bln USD (wzrost o 14% z 5,8 bln USD w 2019 r.). USD był zatem zaangażowany w prawie 90% globalnych transakcji walutowych, co czyni go najczęściej wymienianą walutą na rynku walutowym. Dominacja USD na rynkach walutowych wynika z wielu różnych czynników. Przede wszystkim USD jest wykorzystywany jako waluta przejścia w transakcjach walutowych. Ponadto, **około połowa globalnego handlu jest fakturowana w USD**, pomimo że udział USA w globalnym handlu wynosi około 10% (por. BIS 2022, s. 36–37).

Transakcje denominowane w USD mogą zostać rozliczone na rozmaite sposoby, w tym poprzez płatność gotówką. Rola gotówki jest jednak coraz bardziej ograniczona. Potwierdzają to dane BIS za rok 2021 dla krajów rozwiniętych (*advanced economies*). W krajach tych ilość gotówki w obiegu stosunku do wartości PKB co do zasady spada, i w roku 2021 wynosiła mniej niż 10%. Szczególnie niewiele gotówki używa się w Szwecji, gdzie, według danych BIS za rok 2021, ilość gotówki w obiegu w stosunku do PKB wynosiła zaledwie 1% (BIS 2023, s. 9). Ponadto uczestnicy obrotu międzynarodowego, w celu mitygacji ryzyka niewywiązania się przez kontrahenta z zawartej umowy, korzystają z gwarancji handlowych w postaci produktów bankowych typu Trade Finance. W roku 2012 amerykańskie banki wydały *letters of credits* i *documentary collections* dla około 10% amerykańskiego eksportu (Niepmann, Schmidt-Eisenlohr 2013, s. 35).

Wskazane wyżej dane, zarówno te dotyczące roli USD, jak również wzrastającej roli transakcji bezgotówkowych w obrocie, uzasadniają tezę, że kluczową rolę w obrocie międzynarodowym odgrywa dostęp do systemu rozliczeń międzynarodowych dokonywanych w amerykańskiej walucie.

2. System *dollar clearing and settlement*

Rozliczenia w USD dokonują się w ramach systemu *dollar clearing and settlement*. System ten opiera się na publicznej instytucji FedWire podlegającej Federal Reserve oraz prywatnej sieci CHIPS zrzeszającej największe amerykańskie banki. *Clearing* obejmuje kolekcjonowanie/przetwarzanie instrumentów/zleceń płatniczych, przedstawianie ich bankom oraz obliczanie międzybankowych zobowiązań płatniczych. *Settlement* obejmuje zaś wykonanie zobowiązań płatniczych poprzez kredytowanie lub debetowanie rachunków bankowych należących do banków korzystających z usług izby rozliczeniowej (Summers, Gilbert 1996, s. 6 oraz s. 11). Co istotne, wspomniany wyżej system CHIPS również jest zależny od systemu FedWire. Należy bowiem zwrócić uwagę, że banki korzystające z systemu CHIPS, prowadzonego przez New York Clearing House, rozliczają swoje wzajemne zobowiązania grupowo za pośrednictwem systemu FedWire (Summers, Gilbert 1996, s. 14).

Uczestnictwo w systemie clearingowym dostarczonym przez FED zapewnia bankom istotne korzyści. W przypadku FedWire banki korzystające z usług płatniczych FED mają dostęp do kredytu z FED. Jest to kluczowe z punktu widzenia płynności. Transakcje rozliczane przez FedWire są bowiem rozliczane na zasadzie brutto. Wartość każdej transakcji jest rozliczana poprzez obciążenie lub uznanie na rachunek konkretnego banku prowadzonego przez właściwy bank działający w ramach FED. W konsekwencji obciążenia i uznania wynikające z korzystania z usług płatniczych FED mogą spowodować, że saldo banku w banku FED stanie się ujemne. Wówczas, dzięki dostępowi do kredytu banki działające w ramach FED pożyczają środki bankom, którym tymczasowo brakuje środków (Summers, Gilbert 1996, s. 8). W ten sposób amerykańskie banki korzystające z usług FedWire mają zapewnio-

ną płynność potrzebną do rozliczania przelewów w USD. Brak dostępu do kredytu, zwłaszcza zaś kredytu typu *intra-day* zapewnianego przez FED, doprowadziłyby do sytuacji, że banki mogłyby stracić płynność, narazić wierzycieli na ryzyko i nie być w stanie zapewnić bieżącej realizacji płatności. Dostęp do usług amerykańskich banków mających dostęp do kredytu zapewnianego przez FED ma zatem kluczowe znaczenie dla nie-amerykańskich banków obsługujących handel międzynarodowy w USD (Faudot 2018, s. 85).

W związku ze złożonością międzynarodowych stosunków gospodarczych banki działające poza Stanami Zjednoczonymi, obsługujące transakcje w USD, w celu zachowania swojej płynności korzystają z usług swoich oddziałów w USA lub amerykańskich banków jako banków korespondentów (banków pośredniczących) w rozliczaniu nie tylko transakcji w USD jako walucie płatności, lecz również jako walucie „przejścia”.

Amerykańskie izby rozliczeniowe jak Fedwire i CHIPS, jak również amerykańskie banki świadczące usługi jako korespondenci i oddziały banków spoza USA zarejestrowane w USA są zobowiązane do przestrzegania amerykańskiego prawa oraz raportowania do odpowiednich organów nadzoru. W związku z powyższym, gdy przelewy w USD przechodzą przez amerykańskie banki, bądź Fedwire lub CHIPS, mogą znaleźć zastosowanie *lex monetae* związane z kompetencjami OFAC. Obejmują one między innymi zakaz wszelkich transferów kredytów lub płatności między instytucjami finansowymi w zakresie, w jakim te transfery lub płatności podlegają jurysdykcji USA i wiążą się z jakimikolwiek interesami osoby objętej sankcjami. W konsekwencji amerykańskie władze mogą odciąć zagranicznemu bankowi dostęp do amerykańskich rynków finansowych. Może to nastąpić poprzez zawieszenie licencji zagranicznego banku na prowadzenie działalności w USA lub nakazując amerykańskim bankom zamknięcie ich rachunków zagranicznego banku. W efekcie jest to „kara śmierci” dla zagranicznego banku *de facto* odciętego w ten sposób od systemu rozliczeń w USD (Faudot 2018, s. 91).

3. Amerykański system sankcyjny

W celu uporządkowania omawianego tematu rozważania na temat amerykańskiego systemu sankcyjnego należy rozpocząć od zwięzłego wyjaśnienia różnic pomiędzy sankcjami pierwotnymi, sankcjami wtórnymi oraz sankcjami trzeciego rzędu. Sankcje pierwotne (*primary sanctions*) są nakładane na określone państwo lub inny podmiot w celu wywarcia na tym państwie lub innym podmiocie presji ekonomicznej w celu realizacji polityki państwa nakładającego sankcje. Jeśli pewne państwo zdecyduje się na objęcie innego państwa lub podmiotu sankcjami, to oczywiście zależy mu na dotkliwości negatywnych skutków gospodarczych takich sankcji. Jeśli jednak państwo lub inny podmiot objęty sankcjami znajdzie alternatywnych partnerów handlowych, to sankcje pierwotne mogą nie odnieść skutku. W takiej sytuacji państwo nakładające sankcje pierwotne może zdecydować się na objęcie

sankcjami wtórnymi (*secondary sanctions*) krajów lub podmiotów handlujących z krajem lub podmiotem objętym sankcjami pierwotnymi. W celu uzyskania dotkliwego efektu sankcji wtórnych kraj nakładający sankcje może zdecydować się na nałożenie sankcji trzeciego rzędu (*tertiary sanctions*) na podmioty lub firmy utrzymujące relacje handlowe z podmiotami objętymi sankcjami wtórnymi. Stosowanie sankcji wtórnych oraz sankcji trzeciego rzędu ma na celu odcięcie państwa objętego sankcjami pierwotnymi od jego obecnych partnerów handlowych oraz uniemożliwienie wypełnienia próżni przez inne państwa. Skuteczność takich sankcji opiera się na założeniu, że relacje z krajem nakładającym sankcje są dla uczestników obrotu międzynarodowego ważniejsze od relacji z krajem objętym sankcjami pierwotnymi, wtórnymi lub sankcjami trzeciego rzędu (Stalls 2003, s. 142, 143).

Obszar sankcji jest regulowany przez wiele amerykańskich aktów prawnych. Kluczowe znaczenie mają Trading with Enemy Act z 1917 roku (TWEA) oraz International Emergency Economic Powers Act z 1977 roku (IEEPA). Stanowią one podstawę prawną przeważającej większości amerykańskich programów sankcyjnych (Trzcionka 2015, s. 57).

TWEA został uchwalony w trakcie I Wojny Światowej. Pierwotnie ustawa ta umożliwiała rządowi USA nakładanie sankcji gospodarczych na wroga państwa, ale też na okupowane przez nie terytoria, w okresie wojny. Ustawa ta nadawała Prezydentowi USA szerokie kompetencje w obszarze regulowania wymiany międzynarodowej. Kluczową zmianę w ustawie wprowadzono w roku 1933. Wówczas jej stosowanie rozszerzono również na stan zagrożenia interesów USA. W latach 70. XX wieku Kongres USA stwierdził, że uprawnienia nadane Prezydentowi na podstawie tej ustawy były nadużywane w związku ze zbyt obszernym zdefiniowaniem „stanu zagrożenia” interesów państwowych. W konsekwencji w 1977 roku ograniczono zakres stosowania TWEA jedynie na czas prowadzenia wojny. W celu umożliwienia rządowi USA sprawnego reagowania na stan zagrożenia narodowego uchwalono zaś IEEPA, który ograniczył uznaniowość amerykańskiego rządu w obszarze reakcji na zagrożenia interesów USA (Mannheimer 1978, s. 413, 415, 416). Kluczowa sekcja 202 IEEPA definiuje stan zagrożenia jako zaistnienie nadzwyczajnej groźby dla bezpieczeństwa narodowego, polityki zagranicznej lub interesów gospodarczych USA. Zagrożenie musi w całości lub w swej istotnej części mieć źródło poza granicami USA. IEEPA stanowi podstawę prawną większości programów sankcyjnych stosowanych przez władze USA (Trzcionka 2015, s. 60).

Sekcja 203 IEEPA nadaje Prezydentowi USA szerokie kompetencje w obszarze zarządzania środkami mitygującymi ryzyka związane ze stanem zagrożenia. Do środków takich należą m.in. zakaz wymiany międzynarodowej czy zakaz przelewów poprzez instytucje bankowe.

Przepisy IEEPA oraz innych ustaw sankcyjnych ustanawiają kary administracyjne oraz sądowe za łamanie programów sankcyjnych. Na straży reżymów sankcyjnych stoją właściwe organy ścigania. Od strony administracyjnej kluczową rolę w systemie sankcyjnym odgrywa zaś Office of Foreign Assets Control (OFAC), będący jedną z agencji Departamentu Skarbu. OFAC odpowiada za ogólne administrowanie, koor-

dynowanie i egzekwowanie działań związanych z programami sankcyjnymi. OFAC odpowiada w szczególności za koordynowanie działań dochodzeniowych zarówno na szczeblu federalnym, jak również stanowym.

Sankcje nakładane na podstawie amerykańskiego ustawodawstwa mogą obejmować państwa, osoby prawne, organizacje, osoby fizyczne, a nawet eksport konkretnych technologii czy transakcje dotyczące specyficznych sektorów gospodarki. Sankcje mogą być kompleksowe lub selektywne. Mogą wiązać się z blokowaniem aktywów i wprowadzaniem ograniczeń handlowych do osiągnięcia celów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego USA. OFAC administruje między innymi sankcjami nałożonymi na takie państwa jak Iran czy Sudan. W przypadku państw może być zakazane utrzymywanie jakichkolwiek relacji gospodarczych z państwami, bądź też eksport np. konkretnych technologii.

OFAC prowadzi również listę Special Destinated Nationals and Blocked Persons (SDN). Lista SDN obejmuje podmioty będące własnością lub znajdujące się pod kontrolą krajów objętych sankcjami, podmioty działające na ich rzecz lub w ich imieniu. Zawiera również listę osób, grup i podmiotów, jak terroryści i handlarze narkotyków, wyznaczonych w ramach innych programów sankcyjnych. Aktywa podmiotów wymienionych na listach SDN są zablokowane, a osoby z USA mają ogólny zakaz prowadzenia z nimi jakichkolwiek transakcji.

Istotne są także prowadzone przez OFAC listy Foreign Sanctions Evaders (FSE) oraz Sectoral Sanctions Identifications (SSI). Lista FSE obejmuje podmioty, które naruszyły, usiłowały naruszyć, spiskowały w celu naruszenia lub spowodowały naruszenie amerykańskich programów sankcyjnych. FSE obejmuje również listę podmiotów, które ułatwiały podstępne (*deceptive*) transakcje na rzecz lub w imieniu osób podlegających sankcjom USA. Transakcje dokonywane przez osoby z USA lub na terenie USA z udziałem FSE są zabronione. Lista SSI obejmuje zaś osoby działające w konkretnych sektorach rosyjskiej gospodarki. Dyrektywy znajdujące się na liście opisują zakazy dotyczące kontaktów ze wskazanymi w niej osobami.

Programy sankcyjne oraz listy SDN, FSE i SSI są często aktualizowane. Lista programów sankcyjnych administrowanych przez OFAC, listy SDN, FSE oraz SSI znajdują się na stronie internetowej OFAC podanej w bibliografii.

Ponadto OFAC prowadzi listy innych podmiotów objętych sankcjami, jak również zarządza licencjami na prowadzenie obrotu z podmiotami objętymi sankcjami, w tym np. z chińskimi firmami z sektora zbrojeniowego.

Autor sygnalizuje tutaj, że amerykański system sankcyjny obejmuje również listy sankcyjne administrowane przez organy inne niż OFAC. Do organów takich można zaliczyć w szczególności podlegający Departamentowi Handlu organ o nazwie Bureau of Industry and Security. Ze względu na fakt, że w niniejszej pracy Autor przedstawia jedynie zarys amerykańskiego systemu sankcyjnego, istnienie innych organów odpowiedzialnych za administrowanie amerykańskimi sankcjami zostaje jedynie zasygnalizowane. W ocenie Autora syntetyczne przybliżenie zadań, kompe-

tencji i działalności OFAC umożliwiają zrozumienie najważniejszych założeń amerykańskiego systemu sankcyjnego.

W sytuacji stwierdzenia przez OFAC naruszenia amerykańskiego prawa sankcyjnego OFAC może nałożyć na podmiot dokonujący naruszeń karę pieniężną (*civil penalty*). W cięższych przypadkach OFAC może przekazać prowadzenie śledztwa właściwym agencjom rządowym w celu przeprowadzenia postępowania karnego. Przekazanie sprawy do postępowania karnego nie wyklucza przy tym nałożenia przez OFAC *civil penalty*. Procedury dotyczące egzekwowania programów sankcyjnych przez OFAC są łatwo dostępne na stronach tej agencji, m.in. w postaci oficjalnych Przewodników (np. *Federal Register – Rules and Regulations 57593 z 2009 roku*). Wysokość i dotkliwość kar zależy od charakteru i ciężaru naruszenia. Należy mieć na uwadze, że w przypadku postępowania karnego osoby fizyczne winne naruszeń mogą zostać skazane nie tylko na grzywnę, lecz również na karę od 10 do 30 lat pozbawienia wolności (Trzcionka 2015, s. 103).

W ocenie Autora, z punktu widzenia interesów polskiego sektora bankowego, szczególnie dotkliwym, a sygnalizowanym już wcześniej środkiem karnym jest „odcięcie” od systemu rozliczeń w USD. W literaturze wskazuje się, że USA dysponują dwoma podstawowymi narzędziami prawnymi do „odcięcia” desygnowanego podmiotu z systemu rozliczeń w USD, a to omawianymi wcześniej listami sankcyjnymi (SDN) oraz Sekcją 311 ustawy Patriot Act. Sekcja 311 Patriot Act upoważnia Departament Skarbu do zakazania amerykańskim bankom świadczenia usług bankowych na rzecz wskazanego podmiotu. W związku z opisaną wyżej architekturą systemu rozliczeń międzynarodowych opartych na USD Departament Skarbu może w ten sposób skutecznie odciąć dostęp desygnowanego podmiotu do rozliczeń USD i tym samym odmówić mu znaczącego udziału w globalnym systemie finansowym. Bez takiego dostępu bank nie jest w stanie zapewnić swoim zagranicznym klientom usług płatniczych w USD. Narzędzie to może zostać użyte przeciwko całej jurysdykcji (np. Iranowi) lub pojedynczemu bankowi (np. bankowi obsługującemu grupy terrorystyczne).

W praktyce Departament Skarbu korzysta z Sekcji 311 Patriot Act również w celu wywarcia presji na zagraniczne instytucje finansowe, nie stosując jednak opisanych wyżej środków bezpośrednio. Sekcja 311 wymaga od Departamentu Skarbu wydania ogłoszenia o planowanym orzeczeniu (NPRM) przed wydaniem właściwej decyzji o „odcięciu” od amerykańskiego systemu finansowego. Ogłoszenie NPRM powoduje powstanie ryzyka reputacyjnego oraz ryzyka odcięcia od amerykańskiego systemu finansowego dla każdego banku, który kontynuuje transakcje z podmiotem, którego dotyczy NPRM. Ogłoszenie NPRM miało niekorzystny wpływ na sytuację m.in. chińskiego Banco Delta Asia (BDA) oraz łotewskiego ABLV Bank. W przypadku BDA Departament Skarbu opublikował NPRM. Opublikowany przez Departament Skarbu projekt rozstrzygnięcia powoływał się na świadczenie przez BDA usług bankowych w celu ułatwienia naruszeń prawa międzynarodowego rządowi Korei Północnej. W konsekwencji opublikowania NPRM, który jednakowoż nie był jeszcze równoznaczny z zakazaniem utrzymywania relacji z BDA przez

amerykańskie banki, a jedynie stanowił ogłoszenie o możliwości zakazania takich relacji, 34% depozytów BDA o łącznej wartości ponad 130 milionów USD zostało wycofanych w ciągu kilku dni, a amerykańskie banki zaprzestały współpracy z BDA, odcinając go od finansowania w USD. W efekcie BDA upadł i został objęty zarządem komisarycznym. Inne banki, w obawie przed powtórzeniem losu BDA, zerwały relacje z Koreą Północną. W przypadku łotewskiego ABLV NPRM został opublikowany w lutym 2018 r. Groźba odcięcia ABLV od systemu amerykańskiej bankowości korespondencyjnej doprowadziła do upadku łotewskiego banku w ciągu kilku dni od ogłoszenia NPRM. ABLV został oskarżony m.in. o wspieranie północnokoreańskiego programu raketowego. Doprowadziło to do natychmiastowego odpływu depozytów i kryzysu płynnościowego. 24 lutego 2018 r. Europejski Bank Centralny ogłosił, że ABLV zostanie zlikwidowany (Zoffer 2019, s. 154, 155).

W ocenie Autora sytuację taką można porównać do rozprzestrzeniania się wirusa w populacji. Jednostki zdrowe samoczynnie izolują się od jednostki, która jest już chora (została objęta sankcjami lub odcięta od systemu finansowego), lub co do której istnieje uzasadnione podejrzenie, że może zachorować w przyszłości (jednostki, co do których ogłoszono NPRM). W przypadku międzynarodowej bankowości banki stają przed wyborem – utrzymywać relacje biznesowe z podmiotami objętymi sankcjami, czy utracić dostęp do amerykańskiego systemu finansowego? Dopóki USD będzie dominującą walutą w obrocie międzynarodowym, dopóty bankom bardziej będzie opłacać się zerwanie relacji z sankcjonowanymi podmiotami, niż odcięcie dostępu do opisanego wyżej systemu clearingu USD, groźba utraty płynności i niemalże pewna upadłość.

4. Zarys sporu w doktrynie prawa

Dlaczego jednak podmioty niemające nic wspólnego z amerykańską jurysdykcją, a zatem np. polskie banki, które nie mają oddziałów w USA i nie prowadzą tam działalności miałyby stosować się do amerykańskich programów sankcyjnych? *Prima facie* nie podlegają one przecież amerykańskiej jurysdykcji. Niemniej jednak zgodnie z amerykańskim ustawodawstwem o tym, kto podlega amerykańskiej jurysdykcji, decyduje sposób definiowania pojęcia „*person subject to the jurisdiction of the United States*” (*US person*). Przepisy szczególne regulujące administrowanie sankcjami USA ustanawia zaś OFAC. Normy te są publikowane w Code of Federal Regulations i definiują *US person* w różny sposób w różnych programach sankcyjnych (Trzcionka 2015, s. 72–74). Kwestia legalności lub nielegalności rozciągania jurysdykcji nie jest przedmiotem niniejszej pracy. Należy jednak zasygnalizować, że orzecznictwo Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej (Permanent Court of International Justice – PCIJ) wskazuje, iż w przepisach prawa międzynarodowego nie ma normy wyraźnie zakazującej państwom rozciągania swojej jurysdykcji poza granice własnego terytorium. Zgodnie z Zasadą Lotus (*Lotus Principle*) suwerenne państwa mogą działać w dowolny sposób, o ile nie naruszają wyraźnego zakazu (Orzeczenie PCIJ z 1927 roku ws. *France v. Turkey*). *De iure* zatem ekstraterytorial-

ność przepisów krajowych nie jest automatycznie nielegalna. Oczywiście rozstrzygając o legalności lub nielegalności poszczególnych ekstraterytorialnych regulacji sankcyjnych stanowionych przez USA, należałoby brać również pod uwagę wskazane na wstępie ogólne zasady prawa międzynarodowego, normy Karty Narodów Zjednoczonych czy dorobek doktryny, w tym judykatury, dotyczący granic prawa do obrony przed agresją. W literaturze wskazuje się, że kluczowym zagadnieniem determinującym legalność amerykańskich sankcji jest wystąpienie skutku działań podmiotu spoza USA w postaci wpływu działań podmiotu na interesy USA. Szczególne znaczenie dla przypisania odpowiedzialności za naruszenie amerykańskich norm ma kwestia związku (*nexus*) pomiędzy podmiotem a Stanami Zjednoczonymi. W doktrynie wskazuje się, że bank spoza USA, omijając amerykańskie sankcje z wykorzystaniem systemu *dollar clearing* za pośrednictwem amerykańskich banków korespondentów lub własnych oddziałów zarejestrowanych w USA, doprowadza do naruszenia przepisów sankcyjnych przez bank korespondencyjny lub swój oddział w USA. W konsekwencji łamie amerykańskie przepisy sankcyjne i może z tego tytułu zostać pociągnięty do odpowiedzialności (Abely 2019, s. 63). Tezę tę potwierdza dorobek istotnego orzecznictwa stwierdzającego, że celowy i powtarzający się przepływ USD przez amerykańskie rachunki bankowe, w tym rachunki banków korespondentów, tworzy wystarczający związek z USA (Ruys, Ryngaert 2020, s. 68). Co więcej, amerykańskie orzecznictwo w sprawie USA c-a Reza Zarrab może wskazywać, że użycie USD w transakcji, nawet bez udziału amerykańskiego systemu *dollar clearing*, może spowodować naruszenie amerykańskich przepisów sankcyjnych i wystąpienie związku decydującego o przypisaniu odpowiedzialności za łamanie sankcji (Abely 2019, s. 65). W związku z powyższym, banki rozliczające transakcje za pośrednictwem amerykańskich banków korespondentów lub swoich oddziałów w USA, a także rozliczające transakcje w USD z pominięciem amerykańskiego systemu clearingowego, powinny zwracać baczną uwagę na to, by podmioty będące stronami transakcji nie były sankcjonowane. W przeciwnym wypadku mogą zostać obciążone dotkliwymi karami.

Europejski podmiot niepodlegający wprost amerykańskiej jurysdykcji może spróbować nie uiścić orzeczonej kary, argumentując, że europejska perspektywa na kwestię legalności sankcji ekstraterytorialnych różni się od poglądów amerykańskiej doktryny. Wszakże UE przyjmuje akty prawne mające na celu neutralizowanie skutków przepisów o charakterze eksterytorialnym. Jednym z takich aktów prawnych jest Rozporządzenie Rady (WE) nr 2271/96 z dnia 22 listopada 1996 r. Europejskie orzecznictwo powstałe na gruncie tego rozporządzenia wskazuje, że UE uznaje stosowanie przepisów ekstraterytorialnych przyjętych przez państwa trzecie za sprzeczne z prawem międzynarodowym (m.in. C-124/20: Wyrok Trybunału (wielka izba) z 21.12.2021 r. – Bank Melli Iran v. Telekom Deutschland GmbH). Taka interpretacja Rozporządzenia jest również wyraźnie wskazana na oficjalnej stronie Komisji Europejskiej. Co więcej, Rozporządzenie wprost zabrania osobom fizycznym i prawnym z UE przestrzegania jakichkolwiek wymogów lub zakazów opartych na przepisach obcych określonych w Załączniku do tego Rozporządzenia. Jednocześnie umożliwia jednak osobom z UE ubieganie się przed Komisją Euro-

pejską o zezwolenie na przestrzeganie tych przepisów, jeśli ich nieprzestrzeganie mogłoby poważnie zaszkodzić ich interesom lub interesom UE. **Prawodawstwo UE wskazuje zatem, że kary nakładane na podstawie eksterytorialnych przepisów państw trzecich są, co do zasady, sprzeczne z prawem międzynarodowym, ale istnieją od tej zasady wyjątki.** W związku z powyższym, jak wskazano na wstępie tej pracy, nie jest możliwe rozstrzygnięcie dotyczące legalności ekstraterytorialnych przepisów stanowiących przez USA dokonane *in abstracto*. Biorąc jednak pod uwagę, że sankcje wtórne są egzekwowane przede wszystkim za pośrednictwem nacisku ekonomicznego (Ruys, Ryngaert 2020, s. 7), ukarany podmiot ryzykuje odcięciem od systemu rozliczeń w USD. Los BDA oraz łotewskiego ABLV Bank uzasadnia zaś przytoczoną wyżej tezę A. Faudota, że jest to równoznaczne z „wyrokiem śmierci” dla banku.

W związku z powyższym, wiele europejskich banków zdecydowało się na zapłacenie nałożonych przez amerykańskie władze kar i wdrożenie środków naprawczych. Szczególnie interesujący wydaje się przypadek BNP Paribas, który w czerwcu 2014 roku zawarł ugodę z United States Department of Justice oraz New York Department of Financial Services na podstawie, której zgodził się zapłacić około 8,9 mld USD w związku z naruszeniem amerykańskich regulacji dotyczących sankcji (Raymond 2015). W celu podkreślenia wagi sprawy BNPP należy zasygnalizować, że ten przypadek miał wpływ nie tylko na sytuację finansową ukaranego banku, ale także na sytuację międzynarodową, w tym na przebieg negocjacji w sprawie Transatlantyckiego Partnerstwa Handlowego i Inwestycyjnego (TTIP) (Hirst 2014 oraz Reuters Staff 2014). Kазus BNP Paribas doskonale ilustruje działanie amerykańskiego systemu sankcyjnego w praktyce, pozwala na identyfikację ryzyk związanych z tym systemem dla europejskich banków oraz środków mitygacji zidentyfikowanych zagrożeń. W związku z tym, kазus BNP Paribas zostanie omówiony szerzej.

5. Kазus BNP Paribas

Naruszenia BNPP dotyczyły transakcji z podmiotami z takich państw jak Iran, Kuba i Sudan. W latach 2004–2012 BNPP działał w porozumieniu (*conspired*) z bankami i innymi podmiotami działającymi na terenie Iranu, Kuby i Sudanu lub kontrolowanymi przez podmioty z tych państw, jak również z innymi instytucjami finansowymi, w celu świadomego i zamierzonego (*knowingly, intentionally and willfully*) przetransferowania co najmniej 8.833.600.000 USD przez amerykański system finansowy w imieniu sankcjonowanych podmiotów z naruszeniem amerykańskich regulacji sankcyjnych, w tym transakcji o wartości co najmniej 4,3 mld USD z udziałem SDN. Dokonując tych transakcji, agenci i pracownicy BNPP działali w zakresie swoich obowiązków służbowych, które, przynajmniej po części, miały służyć osiągnięciu korzyści przez BNPP (USA v. BNP Paribas, Statement of facts, 2014, s. 1, 5).

Jednym z powodów ukarania były związki BNPP z Sudanem. J.A. Burner przytoczył porównanie roli BNPP w stosunku do władz tego afrykańskiego kraju do roli *de facto* „banku rządowego” dla Sudanu (Burner 2015, s. 203). BNPP w latach

2002–2007, działając głównie za pośrednictwem swojego szwajcarskiego oddziału BNPP Geneva, konspirował z licznymi (*numerous*) sudańskimi bankami i podmiotami w celu naruszenia amerykańskiego embarga i zapewnienia sudańskim bankom i podmiotom dostępu do amerykańskiego systemu finansowego. Większość transakcji z udziałem SDN dotyczyła podmiotów będących własnością sudańskiego rządu. Jedną z metod stosowanych przez BNPP było celowe (*deliberate*) modyfikowanie i omijanie odniesień do Sudanu w wiadomościach dotyczących płatności (*payment message*) w celu zapobiegnięcia zablokowaniu transferu w USA. Inną metodą było transferowanie środków przez sieć „banków satelitów” w taki sposób, że ukrywano (*disguised*) zaangażowanie sankcjonowanych podmiotów w transakcje. Ponadto wszystkie lub prawie wszystkie (*all or nearly all*) istotne sudańskie banki utrzymywały konta w USD w BNP Geneva. W 2006 roku *letters of credit* zarządzane przez BNP Geneva reprezentowały około 1/4 eksportu oraz 1/5 importu Sudanu. Ponad 90% z tych akredytyw była denominowana w USD. Władze BNPP były wielokrotnie informowane przez swoich pracowników o ich wątpliwościach, co do obsługi podmiotów z Sudanu. Tymczasem w BNPP, do 2004 roku, obowiązywała wewnętrzna polityka (*internally published policy*) wprost zakazująca wymieniania nazw sudańskich podmiotów w wiadomościach transmitowanych do amerykańskich banków. Zarządzający BNPP CIB (*BNPP CIB executives*) byli informowani przez starszych oficerów ds. zgodności (*senior compliance officer*) o praktykach związanych z „poprawianiem” (*amended*) nagłówek wiadomości w Genewie. Pomimo tego pracownicy BNPP Geneva byli zachęceni (*encouraged*) przez wyższych zarządzających CIB (*general management*) do utrzymywania modelu wykorzystywania „banków satelitów”. Co więcej, analiza transakcji wykazała, że BNPP Geneva przetwarzała transakcje dotyczące sankcjonowanych podmiotów inaczej niż niesankcjonowanych klientów. Zebrane dowody sugerowały, że praktyki dotyczące transakcji mających na celu omijanie amerykańskiego embarga miały pełne wsparcie zarządzających BNPP Paris (*full support of management at BNPP Paris*). W 2006 roku BNPP zasięgnął opinii niezależnej amerykańskiej kancelarii prawnej, z której wynikało, że powinien stosować się do amerykańskiego prawa sankcyjnego. W konsekwencji, w lipcu 2006 roku w grupie wprowadzono politykę, zgodnie z którą w przypadku transakcji rozliczanych w USD należy brać pod uwagę amerykańskie sankcje. Co najmniej od 2006 roku BNPP „wiedział”, że nie może uzasadniać swoich dotychczasowych praktyk opierając się na założeniu, że amerykańskie sankcje nie dotyczą banków spoza USA. Pomimo tego w dalszym ciągu rozliczano transakcje z udziałem sankcjonowanych podmiotów w USD. BNPP zakończył swoją aktywność związaną z Sudanem dopiero w czerwcu 2007 roku, po wszczęciu postępowania w tej sprawie przez OFAC (por. Statement of facts, s. 6–20).

W przypadku Kuby i Iranu *modus operandi* było podobne, acz nie tożsame. W sekcji 16 *Statement of facts* podsumowującej metody konspiracji wymieniono w szczególności:

- 1) celowe (*intentional*) używanie nietransparentnych wiadomości płatniczych w celu ukrycia zaangażowania sankcjonowanych podmiotów w transakcjach USD rozliczanych przez BNPP New York oraz inne amerykańskie instytucje finansowe;

- 2) nadawanie transakcjom skomplikowanej formy (*structure*) bez uzasadnionego celu biznesowego w celu zapobieżenia zablokowaniu transakcji podczas ich transmisji przez USA;
- 3) instruowanie instytucji finansowych działających w porozumieniu z BNPP (*co-conspirators*) oraz stosowanie się do instrukcji *co-conspirators* przez BNPP by nie wymieniać nazw sankcjonowanych podmiotów w wiadomościach płatniczych;
- 4) usuwanie z wiadomości płatniczych danych dotyczących sankcjonowanych podmiotów (por. Statement of facts, s. 5, 6).

BNPP nie ujawniło również w odpowiednim czasie istotnych informacji amerykańskiemu rządowi. Już w grudniu 2009 roku BNPP zostało zawiadomione przez Prokuratora Hrabstwa Nowy Jork (*New York County District Attorney*) o obawach organów ścigania dotyczących potencjalnych naruszeń regulacji sankcyjnych. BNPP zobowiązało się do wszczęcia wewnętrznego postępowania wyjaśniającego, ale aż do maja 2013 roku nie dostarczyło istotnych materiałów dotyczących BNP Geneva organom ścigania. Wpłynęło to istotnie na możliwość postawienia zarzutów odpowiedzialnym osobom fizycznym, sudańskim podmiotom sankcjonowanym i „bankom satelitom”. Ponadto w 2006 roku sygnalista z BNPP London przedstawił swoje obawy dotyczące dokonywania transakcji z Iranem przez amerykańskiego obywatela piastującego stanowisko kierownicze w BNPP. BNPP do 2011 roku nie ujawniło amerykańskim władzom informacji o sygnaliście ani o wyżej wspomnianym amerykańskim obywatelu, w wyniku czego doszło do przedawnienia. Z drugiej strony jednak, BNPP współpracował z organami ścigania w innych kwestiach, udzielał wyjaśnień i podjął środki naprawcze w obszarze *sanctions compliance* (por. Statement of facts, s. 33, 4). Umożliwiło to zawarcie ugody.

W ramach ugody BNP Paribas S.A. został zobowiązany do:

- 1) zapłaty około 8,9 mld USD,
- 2) zwolnienia 13 pracowników,
- 3) zawieszenia na 1 rok korzystania z systemu *dollar clearing* przez jednostki organizacyjne, które spowodowały naruszenia (Burner 2015, s. 201).

Sprawa BNPP obita się szerokim echem w mediach, nadano jej nawet nazwę medialną „Tour de Fraud”. O ugodzie informowały m.in. amerykański „Wall Street Journal”, brytyjski „The Guardian”, czy nawet polski serwis Money.pl (linki do artykułów zostały podane w bibliografii). Zainteresowanie mediów, które traktowały ukaranie BNPP jako sensację, wskazuje, że niestosowanie się do amerykańskich przepisów sankcyjnych rodzi także ryzyko reputacyjne.

W związku z opisaną wyżej sprawą BNPP wzmocnił swój system kontroli wewnętrznej. W grupie BNPP powołano nowy departament „Global Financial Security-US”, którego zadaniem było zapewnienie zgodności działań BNPP na całym świecie z amerykańskimi regulacjami dotyczącymi sankcji. Ponadto obsługa i kontrola wszystkich transakcji podmiotów z grupy BNPP została powierzona nowojorskiemu oddziałowi BNPP. W 2014 roku zwiększono także zatrudnienie w funkcji *compliance* o 24% w stosunku do roku 2013. Funkcji *compliance* powierzono nadzór nad wdrożeniem planu naprawczego (*remediation plan*), o którego implementację ubiegały amerykańskie

władze. Wdrożono także nowe procedury, zwłaszcza w obszarze bezpieczeństwa finansowego i ulepszenia zasad identyfikacji klientów (*Know Your Customer*) oraz kontrahentów. Ustanowiono również system, którego celem było zapewnienie zgodności działań BNPP z międzynarodowymi sankcjami, zwłaszcza zaś sankcjami stanowionymi przez USA. Położono szczególny nacisk na szkolenia pracowników w celu podniesienia ich świadomości na temat międzynarodowego systemu sankcyjnego. Powołano Komitet Etyki w celu rekomendowania odpowiednich działań we wrażliwych jurysdykcjach i sektorach gospodarki. Zdecydowano także o ulepszeniu Kodeksu Postępowania (*Code of Conduct*) BNPP (BNP Paribas Annual Report 2014, s. 16, 17).

Kazus BNPP, ale również sprawy innych europejskich banków ukaranych przez władze USA w związku z naruszeniem amerykańskich regulacji sankcyjnych, stanowią istotne źródło wiedzy na temat ryzyk związanych z obowiązywaniem amerykańskiego prawa sankcyjnego i zachowań, które doprowadziły do ukarania, ale również metod mitygacji tych ryzyk poprzez wdrażanie odpowiednich procedur i systemów kontroli i nadzoru nad operacjami. Szczególną uwagę należy poświęcić oficjalnej witrynie internetowej OFAC, na której znajduje się spis spraw prowadzonych przez ten organ amerykańskiej administracji, w tym treść ugody zawartej pomiędzy OFAC a BNPP.

Podsumowanie

USD wciąż pozostaje dominującą walutą w obrocie międzynarodowym. Najpoważniejszym ryzykiem związanym z naruszeniem amerykańskich sankcji jawi się zatem odcięcie od systemu rozliczeń w USD, które jest równoznaczne z „wyrokiem śmierci” dla banku. Ponadto za naruszenia amerykańskich przepisów sankcyjnych grożą nie tylko poważne kary pieniężne, ale nawet kara pozbawienia wolności dla osób fizycznych winnych naruszeń. Nie może również ująć uwadze ryzyko reputacyjne związane z negatywnym przekazem medialnym na temat obciążonego odpowiedzialnością podmiotu. W celu mitygacji tych ryzyk konieczne jest zrozumienie amerykańskiego systemu sankcyjnego. Regulacje dotyczące sankcji czy listy sankcyjne prowadzone przez odpowiednie organy amerykańskiej administracji powinny być zatem na bieżąco monitorowane przez banki. Środki naprawcze podjęte przez BNPP wskazują, że konieczne jawi się również wdrożenie odpowiednich procedur i systemów, zwłaszcza w obszarze KYC, jak również metod nadzoru i kontroli nad operacjami, w celu zminimalizowania ryzyka naruszenia amerykańskich norm sankcyjnych. Szczególną rolę odgrywa tutaj dział *compliance*, jak również zapewnienie odpowiedniego poziomu wyszkolenia pracowników i wysokiego standardu etyki w działaniach banku. Uwagę należy poświęcić także operacjom dotyczącym przesyłania wiadomości płatniczych, zwłaszcza gdy strony transakcji mogą być powiązane z wrażliwymi jurysdykcjami i sektorami gospodarki. Wreszcie, należy traktować poważnie obawy zgłaszane przez sygnalistów i w odpowiednim czasie przekazywać je właściwym organom. Współpracując zaś z właściwymi organami, należy rzetelnie i terminowo przekazywać potrzebne im informacje. W razie urze-

czywistnienia się ryzyka, poprawność współpracy z organami ścigania może mieć bowiem wpływ na dotkliwość i wysokość orzeczonej kary.

Powyższe wnioski wskazują, że polskie banki powinny brać pod uwagę ryzyko regulacyjne związane z amerykańskim ustawodawstwem ekstraterytorialnym w obszarze sankcji oraz stosować odpowiednie środki mitygujące niezależnie od sporu prawnego w tym obszarze. Jednocześnie jednak należy ściśle przestrzegać przepisów prawa unijnego, ponieważ zgodnie z unijnym prawodawstwem przestrzeganie ekstraterytorialnych przepisów USA może w pewnych okolicznościach prowadzić do naruszenia prawa europejskiego. Wszelkie działania polskich banków, mających na celu mitygację ryzyka związanego z amerykańskim prawem ekstraterytorialnym, powinny być zatem poprzedzone szczególnie staranną analizą obowiązujących przepisów mających zastosowanie do konkretnych przypadków.

Bibliografia

Abely C. (2019), Causing a Sanctions Violation with U.S. Dollars: Differences in Regulatory Language Across OFAC Sanctions Programs, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, Vol. 48, No. 1, s. 63, 65, <https://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2468&context=gjicl> (dostęp: 14.09.2024).

Bank for International Settlements (2022), *BIS Quarterly Review December 2022*, s. 36–37, https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2212.pdf (dostęp: 14.09.2024).

Bank for International Settlements (2023), *CPMI Brief No 1 Digital payments make gains but cash remains*, s. 9, https://www.bis.org/statistics/payment_stats/commentary2301.pdf (dostęp: 14.09.2024).

Barrett D., Matthews C.M., Johnson A.R. (2014), *BNP Paribas Draws Record Fine for 'Tour de Fraud'*, *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/bnp-agrees-to-pay-over-8-8-billion-to-settle-sanctions-probe-1404160117> (dostęp: 14.09.2024).

BNP PARIBAS (2014), *BNP Paribas Annual Report 2014*, s. 16–17, <https://invest.bnpparibas/en/document/annual-report-2014> (dostęp: 14.09.2024).

Burner J.A. (2015), The Tour de Fraud: What Foreign Banks Can Learn From the BNP Paribas Settlement, *North Carolina Banking Institute*, Vol. 19 Issue 1, s. 201, 203, <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1418&context=ncki> (dostęp: 14.09.2024).

Czapliński W., Wyrozumska A. (2014), *Prawo międzynarodowe publiczne*, C.H. Beck, Warszawa.

Faudot A. (2018), The US dollar and its payments system: Architecture and political implications, *Review of Keynesian Economics*, 6(1), s. 85, 91, https://www.researchgate.net/publication/322565077_The_US_dollar_and_its_payments_system_Architecture_and_political_implications (dostęp: 14.09.2024).

Hirst N. (2014), *Fine for BNP Paribas threatens TTIP, says France*, *Politico*, <https://www.politico.eu/article/fine-for-bnp-paribas-threatens-ttip-says-france/> (dostęp: 14.09.2024).

Mannheimer R. (1978), *Amendments to the Trading With The Enemy Act limit Presidential power to regulate international economic transactions*, „Maryland Journal of International Law” Vol. 3, Issue 2, 413–420, <https://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1136&context=mjil> (dostęp: 14.09.2024).

Niepmann F., Schmidt-Eisenlohr T. (2013), *International Trade, Risk, and the Role of Banks*, „Federal Reserve Bank of New York Staff Reports”, Staff Report No. 633, September 2013, Revised November 2014, s. 35, https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/staff_reports/sr633.pdf (dostęp: 14.09.2024).

Raymond N. (2015), *BNP Paribas sentenced in \$8.9 billion accord over sanctions violations*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-bnp-paribas-settlement-sentencing-idUSKBN0NM41K20150501> (dostęp: 14.09.2024).

Reuters Staff (2014), *French Finance Minister says BNP fine could affect EU-U.S. trade talks*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/uk-bnp-paribas-usa-sapin-idUKKBN0EG18820140605> (dostęp: 14.09.2024).

Ruys T., Rynngaert C. (2020), *Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to, US Secondary Sanctions*, „British Yearbook of International Law”, braa007, s. 7, 68, <https://academic.oup.com/bybil/advance-article/doi/10.1093/bybil/braa007/5909823> (dostęp: 14.09.2024).

Stalls J.D. (2003), *Economic Sanctions*, „University of Miami International and Comparative Law Review”, Vol. 11, Issue 2, s. 142–143, <https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1103&context=umicl> (dostęp: 14.09.2024).

Summers B., Gilbert R. (1996), *Clearing and Settlement of U.S. Dollar Payments: Back to the Future?*, „Federal Reserve Bank of St. Louis Review”, September/October, s. 6, 8, 11, 14, <https://files.stlouisfed.org/files/htdocs/publications/review/96/09/9609ag.pdf> (dostęp: 14.09.2024).

Treanor J., Rankin J., Moore H. (2014), *BNP Paribas regrets misconduct that led to record \$8.8bn fine*, The Guardian, <https://www.theguardian.com/business/2014/jul/01/bnp-paribas-misconduct-fine-sanctions> (dostęp: 14.09.2024).

Trzcionka M. (2015), *Sankcje gospodarcze w polityce zagranicznej USA po II wojnie światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Zespół Money.pl (2014), *BNP Paribas zapłaci. Rekordowa kara w historii*, Money.pl, <https://www.money.pl/banki/wiadomosci/artykul/bnp;paribas;zaplaci;rekordowa;kara;w;historii,34,0,1573666.html> (dostęp: 14.09.2024).

Zoffer J. (2019), *The Dollar and the United States' Exorbitant Power to Sanction*, *AJIL Unbound*, Volume 113, s. 154–155, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/419F2FDF5BF6E052258DEE592853D6C3/S2398772319000199a.pdf/the-dollar-and-the-united-states-exorbitant-power-to-sanction.pdf> (dostęp: 14.09.2024).

Akty normatywne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (dostęp: 14.09.2024).

Department of The Treasury Office of Foreign Assets Control (2009), *31 CFR Part 501 Economic Sanctions Enforcement Guidelines*, Federal Register, Rules and Regulations, Vol. 74, No. 215, <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-V/part-501> (dostęp: 14.09.2024).

Rozporządzenie Rady (WE) nr 2271/96 z dnia 22 listopada 1996 r. zabezpieczające przed skutkami eksterytorialnego stosowania ustawodawstwa przyjętego przez państwo trzecie oraz działaniami opartymi na nim lub z niego wynikającymi (Dz.U. L 309 z 29.11.1996, p. 1–6) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31996R2271> (dostęp: 14.09.2024).

United States of America (1917), Trading with the Enemy Act, United States Code, 50 USC Ch. 53: TRADING WITH THE ENEMY <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter53&edition=prelim> (dostęp: 14.09.2024).

United States of America (1977), International Emergency Economic Powers Act, US Code Pub. L. 95–223, title II, §202, Dec. 28, 1977, 91 Stat. 1626, <https://uscode.house.gov/statviewer.htm?volume=91&page=1626> (dostęp: 14.09.2024).

United States of America (2001) Uniting and Strengthening America by providing appropriate tools required to intercept and obstruct terrorism (USA Patriot Act) Act of 2001 <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.htm> (dostęp: 14.09.2024).

Orzecznictwo

C-124/20; Bank Melli Iran v Telekom Deutschland GmbH; ECLI:EU:C:2021:1035.

Judgment of The Court (Grand Chamber) of 21 December 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CJ0124> (dostęp: 14.09.2024).

Permanent Court of International Justice (1927), *Judgment No 9 of the Permanent Court of International Justice of 7 September 1927, The Case of the S.S. Lotus, France v. Turkey*, https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf (dostęp: 14.09.2024).

The Court (Fifth Chamber) (1993), *Judgement of 31 March 1993, A. Ahlström Osakeyhtiö and others v Commission of the European Communities. – Concerted practices between undertakings established in non-member countries affecting selling prices to purchasers established in the Community*, Joined cases C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 and C-125/85 to C-129/85, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61985CJ0089\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61985CJ0089(01)) (dostęp: 14.09.2024).

United States District Court Southern District of New York (2014), *United States of America v. BNP Paribas, S.A., Statement of facts*, s. 1, 5–20, 33–34, <https://www.justice.gov/sites/default/files/opa/legacy/2014/06/30/statement-of-facts.pdf> (dostęp: 14.09.2024).

Oficjalne strony internetowe

European Commission. „Extraterritoriality (Blocking statute)”, https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/open-strategic-autonomy/extraterritoriality-blocking-statute_en (dostęp: 14.09.2024).

Department of The Treasury (2014), *Settlement Agreement between the U.S. Department of the Treasury's Office of Foreign Assets Control and BNP Paribas SA*, COMPL-2013-193659, <https://ofac.treasury.gov/media/13521/download?inline> (dostęp: 14.09.2024).

Office of Foreign Assets Control. „About OFAC.”, <https://ofac.treasury.gov/about-ofac> (dostęp: 14.09.2024).

Office of Foreign Assets Control. „Economic Sanctions Enforcement Guidelines”, <https://ofac.treasury.gov/media/7566/download?inline> (dostęp: 14.09.2024).

Office of Foreign Assets Control. „OFAC Sanctions List Service”, <https://sanctionslist.ofac.treas.gov/Home/SdnList> (dostęp: 14.09.2024).

Office of Foreign Assets Control. „Sanctions Programs and Country Information”, <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information> (dostęp: 14.09.2024).

Office of Foreign Assets Control. „Where is OFAC's Country List? What countries do I need to worry about in terms of U.S. sanctions?”, <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/where-is-ofacs-country-list-what-countries-do-i-need-to-worry-about-in-terms-of-us-sanctions> (dostęp: 14.09.2024).